

LA CONSTRUCCIÓ DE LES RELACIONS INTERPERSONALS EN L'ACTUAL CONTEXT ESCOLAR

Dolors Busquets Prat, Elisabeth Ballús Barnils,
Marta Cabré Cunill i Annabel Fontanet Caparrós
Epistemologia: Construcció i Integració de Sabers
(Universitat Ramon Llull)

RESUM

En aquest article es fa patent la rellevància que té actualment l'aprenentatge de les relacions interpersonals, especialment dins del procés educatiu. Entenem aquest aprenentatge com un procés tant de construcció individual com col·lectiu, en què intervenen, com en tot aprenentatge, aspectes cognitius, afectius i socials. Serà, doncs, el moment d'afavorir un espai en l'actual context escolar que ho permeti. D'aquesta manera contribuïrem a la formació integral dels nostres alumnes, permetent que siguin conscients que les diferències individuals, lluny de prejudicis i estereotips, poden enriquir-nos en els valors que cada identitat aporta en una societat oberta i plural. S'hi analitzen també alguns dels factors que intervenen en la construcció de les relacions interpersonals, com són la *identitat personal*, la *cultura de gènere* i la *diversitat cultural*.

PARAULES CLAU: relació interpersonal, aprenentatge relacional, aprenentatge emocional, gènere, diversitat cultural.

ABSTRACT

This article shows clearly the importance that nowadays learning of interpersonal relationships has, particularly within the teaching process. We understand this learning as a process of individual and also collective construction, on which, as in all learning, cognitive, affective and social aspects have a bearing. So this is the moment to encourage a space in the current school context that enables it. In this way we will contribute to our students' comprehensive education, enabling them to be conscious of that individual differences, far from prejudices and stereotypes, can enrich us in the values that each identity brings to an open and plural society. The article also analyzes several factors that

play a role in the construction of interpersonal relationships, such as *personal identity*, *gender culture* and *cultural diversity*.

KEY WORDS: interpersonal relationship, relational learning, emotional learning, gender, cultural diversity.

És ben sabut que l'ésser humà, des del primer dia de la seva existència, inicia el seu propi procés de socialització desenvolupant-se com a individu i com a membre d'una societat. El binomi individu i societat és inseparable i les relacions entre l'un i l'altra són d'inclusió i d'interacció recíproques. E. Morin (1999) deixa constància d'aquesta relació quan ens diu el següent: «Individu i societat existeixen mútuament. La democràcia permet la relació rica i complexa individu-societat, on els individus i la societat poden ajudar-se mútuament, expandir-se mútuament, regular-se mútuament, controlar-se mútuament».¹

En el llarg i continu procés de socialització, són molts els escenaris que situen les persones en contextos que fan necessari saber viure i saber conviure, on els interessos individuals i els col·lectius permetin tant un creixement de les dimensions personals com de les socials. Les relacions interpersonals esdevenen el canal a través del qual flueixen i interactuen les diferents maneres de ser, pensar, sentir i relacionar-se. En les relacions interpersonals hi podem, doncs, identificar una de les bases de la construcció d'un mateix, una de les bases del coneixement de l'altre i una de les bases del coneixement de les interaccions entre un mateix i l'altre.

Atès que les relacions interpersonals s'inicien també des del primer dia de la nostra existència, bo serà vetllar per la seva màxima qualitat i atorgar-los el tractament i la consideració que es mereixen. Malgrat que des del primer dia interaccionem amb altres, no naixem sabent relacionar-nos; ans al contrari, reconeixem la necessitat d'un llarg i continu procés de socialització que es va desenvolupant en els diferents escenaris de convivència a què tota persona pertany.

L'escola, sens dubte, constitueix un d'aquests escenaris. Des de molt petits, els infants inicien la seva escolarització i hi dediquen moltes hores de la seva jornada. L'escola té com a finalitat l'educació integral dels seus alumnes i la promoció de l'aprenentatge de tots aquells coneixements que, suposadament, com a individus necessitaran per esdevenir agents actius en els diferents àmbits socials del qual formin part. D'altra banda, l'escola és un àmbit summament idoni per enriquir i facilitar el procés de socialització; ben reconeguda és la impor-

1. E. MORIN, *Els set coneixements necessaris per a l'educació del futur*, Barcelona, Centre UNESCO de Catalunya, 1999.

tància de les relacions i les interaccions entre «iguals» i el rellevant paper del mestre com a model i autoritat reguladora. Identificades aquestes possibilitats que ens brinda l'escola, caldrà preguntar-nos quin lloc i tractament reben, o haurien de rebre, les relacions interpersonals que s'hi produeixen.

LES RELACIONS INTERPERSONALS COM A OBJECTE D'APRENTATGE

És evident que les relacions interpersonals es fan presents de manera espontània en els diferents àmbits escolars, a l'aula, al pati, en celebrar festes tradicionals... Cadascun d'aquests àmbits aporta elements relacionals i emocionals diferents, provoca noves oportunitats d'interacció, genera diferents tipus de conflicte, introdueix canvis de rols en unes mateixes persones; és a dir, el ventall de contextos relacionals és ric i plural. Ara bé, quina consideració reben aquests tipus de relacions en allò que entenem per *aprenentatge*? O, dit d'altra manera, quin tipus d'aprenentatge generem entorn d'aquests contextos i totes les possibilitats que ens ofereixen? Es tracta d'un aprenentatge basat en l'espontaneïtat? És un aprenentatge que ens permet establir i fer complir unes normes que facilitin la bona convivència i evitin situacions conflictives? Generem aprenentatge només quan es fa necessari reestablir un ordre perdut, intercedir per solucionar un conflicte o anticipar una bona organització que faci possible una bona convivència i, per tant, unes relacions positives? Oferim models alternatius considerats correctes perquè responen al model social i/o cultural a què pertanyem?

Ben segur que les respostes a aquestes i moltes altres qüestions que ens podem plantejar amb relació a aquesta temàtica ens permeten observar que, evidentment, som actius i aprofitem moltes circumstàncies i situacions relacionals per convertir-les en motiu d'atenció i aprenentatge. Per tant, la nostra intervenció en aquest sentit caldrà considerar-la positiva; positiva sí però no suficient, atès que les relacions interpersonals, amb els pensaments, els sentiments i les emocions que les acompanyen, condueixen a situacions d'una complexitat sovint més gran que la de qualsevol matèria curricular.²

Al nostre entendre, cal veure l'aprenentatge de les relacions interpersonals com un procés de construcció individual i col·lectiu en què intervenen, com en tot aprenentatge, aspectes cognitius, afectius i socials. Un procés que no es pot

2. G. SASTRE i M. MORENO, *Resolución de conflictos y aprendizaje emocional: Una perspectiva de género*, Barcelona, Gedisa, 2002.

deixar només en mans de l'espontaneïtat, no es pot limitar a l'establiment i l'acompliment d'una normativa o a la regulació de conflictes i a la imitació de models socialment acceptats, sinó que cal dissenyar, planificar, experimentar, analitzar, consensuar i avaluar un procés d'aprenentatge com qualsevol altre que desenvolupem sobre els diferents objectes de coneixement. Ha de ser un procés d'aprenentatge que permeti interactuar i articular les diferents maneres de pensar, sentir i relacionar-se; que permeti, de manera simultània, construir les dimensions individuals d'autoconeixement, autoestima, la capacitat d'autoregulació i, a la vegada, el coneixement de l'altre en el seu pensar, el seu sentir i la seva manera de comunicar-se. El coneixement d'un mateix, juntament amb el coneixement de l'altre, serà el que ens permetrà establir relacions positives de cooperació, solidaritat, suport, compassió i, a la vegada, analitzar i resoldre els conflictes presents en qualsevol relació. Només així atorgarem a les relacions interpersonals la consideració real d'objecte d'aprenentatge.

RIQUESA QUE ENS OFEREIX L'AULA COM A ESCENARI RELACIONAL

Anteriorment hem esmentat la gran vàlua de les relacions entre «iguals» que possibilita l'escola, i més concretament l'aula, en el procés de socialització dels infants. Parlem d'«iguals» quan ens referim a una mateixa edat cronològica, perquè certament l'escola és un dels pocs llocs on s'agrupen les persones per un rigorós criteri d'edat cronològica. Sens dubte, la proximitat per edat cronològica, que suposa també proximitat evolutiva, obre un ventall d'intercanvis cognitius, emocionals i de comunicació que faciliten tot tipus d'aprenentatge; però el col·lectiu que configura una aula ofereix una altra gran riquesa que rau precisament en les «desigualtats» entre els qui la componen. Entenem per *desigualtats* totes aquelles característiques que fan singulars cadascun de nosaltres.

Des d'aquesta òptica, en qualsevol col·lectiu d'aula podrem identificar factors que diferencien uns alumnes d'uns altres i constitueixen, cadascun d'ells, dimensions de valor afegit en la construcció de les relacions interpersonals. Alguns d'aquests factors, que a continuació analitzarem, són: *identitat personal, cultura de gènere i diversitat cultural*.

En aquesta ocasió, ens centrarem només en aquests factors per destacar les aportacions que cadascun suposa i la influència que tenen en un procés d'aprenentatge com el que estem proposant. D'aquesta manera constatarem que, lluny de suposar un impediment o una dificultat que pot alterar la proximitat entre «iguals», aquest procés d'aprenentatge enriqueix notablement tant la construc-

ció de la identitat individual com la construcció de la identitat social oberta i plural.

LA IDENTITAT DE LA PERSONA EN LA CONSTRUCCIÓ DE LES RELACIONS INTERPERSONALS

Si partim de la dimensió biopsicosocial de l'ésser humà, serà fàcil acceptar la idea que cadascú de nosaltres és un ésser irrepètible, especialment pel que fa a la configuració de la nostra personalitat. Així doncs, quan tractem d'identificar quins són els principals trets diferencials que ens ajuden a constituir les diferents identitats personals dels individus, hauríem de distingir entre els de caràcter individual i els de caràcter social.³ Les diferències de capacitat intel·lectual, d'interessos personals o de ritmes d'aprenentatge serien un exemple del primer cas, mentre que les diferències d'ètnia, religió o lingüístiques ho serien del segon cas, perquè dependrien no tan sols del desenvolupament individual, sinó també de les condicions culturals, ambientals i de l'entorn on aquest es porta a terme. Així, sembla que la tendència natural de l'individu és anar conformant la seva personalitat a partir del contrast entre les diferències i les semblances amb altres persones del seu voltant, d'una manera que li permeti trobar la millor forma d'adaptació a l'entorn i de satisfer les seves necessitats psicosocials amb més eficàcia. D'aquesta manera, les primeres etapes de la vida de la persona són d'especial importància a l'hora de construir el camp referencial de les nostres relacions interpersonals, ja que el contacte amb els altres individus, especialment si són de la mateixa edat que nosaltres, ens permetrà establir els primers processos de comparació i avaluació de les nostres habilitats, aptituds, capacitats de resposta, maneres de ser, etc. És per això que l'escola, a banda de la família, esdevé un entorn d'observació i d'intervenció privilegiat per potenciar el descobriment d'un mateix a través de la interacció amb els companys i per vetllar per un desenvolupament harmoniós de la identitat personal dins d'un entorn col·lectiu, que ens permet generar aprenentatge.

Analitzant aquests aspectes, no dubtem a afirmar que les diferències individuals constitueixen un aspecte inherent a la condició humana i que, consegüentment, la diversitat és una característica de tots. Si observem el desenvolupament de la nostra societat, pel que fa a l'articulació d'aquestes diferents identitats, podríem dir que avui dia les societats democràtiques no s'haurien de guiar per

3. I. PUIGDELLÍVOL, *La educación especial en la escuela integrada: Una perspectiva desde la diversidad*, Barcelona, Graó, 1998.

grans principis unificadors i anul·ladors de les diferències personals (com alguna vegada sembla que tenen tendència a fer), sinó que haurien de valorar el paper de l'individu com a nucli decisor del destí de la societat, la qual és considerada un conjunt heterogeni de grups i individualitats amb una identitat pròpia, cohesionada per lleis i acords aconseguits democràticament.

En conseqüència, si la realitat social creiem que ha de ser aquesta, és evident que l'escola, la qual forma part d'aquesta xarxa socioeducativa, no pot defugir el treball sobre aquestes diferències individuals, ja que la diversitat és inherent a la pròpia vida social i constitueix un context enriquidor del desenvolupament. De resultes d'això, en els escenaris escolars hauríem de tractar les diferents realitats socials i convertir-les en eixos generadors d'aprenentatge, atès que una educació que presenta com a interès la construcció de relacions socials basades en la integració és una educació compromesa amb el canvi social.

La socialització és el resultat de les relacions entre l'individu i el context social; el procés de construcció d'aquest aprenentatge de relacions (família, escola, classe...) obre la porta a l'adquisició de nous aprenentatges.⁴

Tot i així, donar resposta a les necessitats que es deriven de la diversitat de trets personals que hi ha en qualsevol grup educatiu presenta una gran complexitat. El context educatiu ens ha de permetre interioritzar aquestes diferències i aquesta diversitat com a font de riquesa, i ens ha de possibilitar, per la importància que té, reflexionar-hi.

El fet de treballar a l'escola amb grups heterogenis ajuda a aprofitar al màxim les possibilitats d'interacció entre els alumnes afavorint les relacions d'ensenyament-aprenentatge i la superació de limitacions o conflictes. Així doncs, l'entorn escolar ha de potenciar que els individus arribin a un autoconeixement i un coneixement mutu que constitueixin la base per a l'establiment de relacions. Aquest coneixement ha d'arribar més enllà i permetre que el subjecte es posi en el lloc de l'altre i pugui aconseguir, d'aquesta manera, una acceptació i un respecte per la diferència. Educar per comprendre millor l'altra persona; es tracta d'aprendre a viure junts coneixent millor els altres éssers humans.⁵ La sensibilitat i la comprensió envers els altres s'incrementen pel reconeixement i la valoració de les diferències i no per ignorar-les.

Com ja deixàvem entreveure a l'inici d'aquest article, els nens i les nenes ja de petits construeixen significats referents al valor de la diferència; per tant, l'es-

4. M. COMPANY, *Una escola per a tots: La socialització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques*, Barcelona, Edicions 62, 1997.

5. A. ZABALA, *Enfocament globalitzador i pensament complex: Una resposta per a la comprensió i intervenció en la realitat*, Barcelona, Graó, 1999.

cola i l'aula han de permetre a l'individu analitzar críticament els significats construïts entorn dels rols de cadascú i han de ser pròpiament un context comunicatiu en el qual s'estableixin moltes relacions.

Està demostrat que les activitats, generades a l'aula, que fomenten aquestes interaccions entre iguals promouen el desenvolupament de les relacions interpersonals i d'actuació, així com la inserció social. Es tractarà de realitzar un treball en el context escolar que ens permetrà treballar aquests aspectes i ens crearà la necessitat d'utilitzar diferents formes d'organització.

Si aconseguim aquestes relacions i aquesta inserció social, millorarem les condicions psicoafectives personals que facilitaran l'adquisició de nous aprenentatges.⁶

Feta aquesta breu anàlisi del que són i el que comporten les diferències en la construcció de relacions i en la socialització, ens atrevim a afirmar que el context escolar té un paper decisiu en aquesta articulació. Hem de fer, doncs, una aposta perquè l'individu pugui gaudir de l'espai necessari per poder construir la seva identitat personal en situacions d'interacció social, provocant l'enriquiment, la transformació social i personal, l'aprenentatge de valors i actituds que li facilitin l'establiment d'unes relacions interpersonals i d'autonomia.

LA CULTURA DE GÈNERE EN LA CONSTRUCCIÓ DE LES RELACIONS INTERPERSONALS

Entenem per *cultura de gènere* aquelles diferències psicològiques entre els dos sexes que marquen els diferents rols de gènere, és a dir, els comportaments i les actituds que cada cultura considera apropiats per als homes i per a les dones. Diferents autors han demostrat que les nostres creences sobre allò que és masculí i el que és femení, lluny de derivar-se de factors biologicoevolutius, responen a construccions socials que varien d'un país a un altre.⁷ La nostra identitat de gènere serà conseqüència de la interiorització d'aquestes creences.

De fet, els orígens de les actuals creences sobre el gènere, els estereotips sexuals i les identitats masculines i femenines sorgeixen, en bona part, amb l'especialització social del treball durant la primera revolució industrial. Fou aleshores, amb la distribució social de funcions, que la dona va anar assumint la

6. M. COMPANYY, *Una escola per a tots: La socialització de l'alumnat amb necessitats educatives específiques*, Barcelona, Edicions 62, 1997.

7. D. BEST i J. E. WILLIAMS, «A cross-cultural viewpoint», a A. E. BEALL i R. J. STENBERG (ed.), *The psychology of gender*, Nova York, The Guilford Press, 1993.

responsabilitat en l'àmbit de la llar i de les emocions, mentre que l'home ho va anar fent en el món del treball. A més a més, conceptes com la *dependència*, la *tendresa*, l'*expressivitat* o l'*autosacrifici* es van «feminitzant» progressivament, mentre que els conceptes d'*autonomia*, *autodesenvolupament*, *independència*, *confiança en si mateix*, etc., es van «masculinitzant».⁸

D'aquests plantejaments se'n deriven una sèrie de conseqüències psicològiques i socials, presents en el nostre context sociocultural:⁹ la tipificació de l'ambient (categorització d'objectes i activitats com a masculines o femenines), les normes sobre rols sexuals o de gènere definits per la cultura, les actituds relacionades amb el gènere, les conseqüències conductuals de la identitat de gènere (conductes emocionals, sexuals...) i, finalment, els estereotips culturals sobre el gènere. És evident, per tant, que tots aquests aspectes estaran presents en el procés de socialització dels nostres infants.

Freud, en la seva teoria sobre el desenvolupament psicosexual, diu que és a partir dels tres anys quan l'infant es fa conscient de l'existència de les diferències sexuals. Serà, doncs, a partir d'aquest moment que es començarà a desenvolupar la identitat de gènere, és a dir, el procés d'identificació amb la persona o grup propi del seu sexe. Sandra Bem (1976)¹⁰ va desenvolupar un nou concepte de *benestar psicològic*, i proposa que la personalitat més sana inclou una combinació equilibrada dels trets positius normalment apropiats per a un sexe o per a l'altre. Aquesta personalitat, que anomena *andrògina*, pot ésser dogmàtica, dominant i segura d'ella mateixa (trets considerats masculins), però també compassiva, simpàtica i comprensiva (trets considerats femenins). L'autora considera que la tipificació de gènere és apresada i, conseqüentment, pot ser modificable.

Serà també tasca dels adults, els pares, els mestres... que envolten els infants poder revisar els models i els valors apresos, ja que considerem que aquests adults tenen un paper clau en el procés de socialització. Són els referents adults més propers amb qui els infants poden identificar-se, és a dir, són els facilitadors de la construcció de la pròpia identitat.

L'escola es configura com el marc idoni per poder modificar aquests estereotips tan arrelats en la nostra societat. És en el mateix procés educatiu on hem de poder incloure una articulació diferent del gènere, fent-ne un tractament com

8. A. ECHEVARRIA i J. A. PINEDO «Identidad social de género: Su distribución social e influencia en el juicio», *Revista de Psicología Social*, vol. 12, núm. 2 (1997), p. 131-151.

9. P. A. KATZ, «Gender identity: Development and consequences», a R. D. ASHMORE i F. K. del BOCA (ed.), *The social psychology of female-male relations*, San Diego, Academic Press, 1986.

10. S. L. BEM «Probing the promise of androgyny», a A. G. Kaplan i J. P. Bean, *Beyond sex-role stereotypes: Readings toward a psychology of androgyny*, Toronto, Little Brown and Company, 1976, p. 48-62.

a diferència individual i com a riquesa, com a obertura i no com a restricció, que no limiti determinades inclinacions i habilitats naturals pel fet de no ser del tot femenines o masculines.

Actualment, la mateixa diversitat cultural de les nostres escoles ajuda, també, a relativitzar els estereotips de gènere, ja que varien en funció de les creences i costums dels diferents pobles.

A l'etapa d'educació infantil s'ofereixen als infants espais propis, com els racons de joc simbòlic, on es facilita la construcció de nous models de gènere i la imitació dels diferents rols protagonitzats indistintament per nens o nenes, la qual cosa ajuda a trencar els vells estereotips. En els més grans, aquests espais els podem trobar en les activitats de teatre, jocs de rol, etc. Però aquest aprenentatge de noves conductes ha de poder anar acompanyat també d'un aprenentatge emocional. La identitat de gènere ha determinat fins ara l'àmbit de les emocions dels diferents sexes. Per tant, aquest aprenentatge emocional serà també un tret diferenciador respecte a les generacions anteriors, que han patit seriosos dèficits en aquest aspecte; qui n'ha patit especialment ha estat el sexe masculí, que ha estat realment penalitzat perquè s'ha vist privat socialment de qualsevol tipus de manifestació afectiva, considerada una feblesa no pròpia de l'estereotip d'aquest sexe, la qual cosa ha dificultat seriosament les seves relacions interpersonals. Quant de temps han estat els homes sense plorar!, per posar un exemple. S'ha viscut amb una greu dicotomia: raó i emocions totalment dissociades.

És ara, doncs, el moment de contemplar un nou espai, dins del procés educatiu, de situacions d'aprenentatge envers les relacions interpersonals. D'aquesta manera contribuïrem a la formació integral de la persona, educarem nois i noies capaços de compartir relacions personals equilibrades i satisfactòries.

Aquestes noves identitats socials de gènere obriran un nou ventall de relacions interpersonals entre els dos sexes. Potser ara podrem començar a parlar de nous binomis i deixar enrere per sempre aquells que han portat a relacions desiguals per a ambdós sexes, com poden ésser: independència-dependència, agressivitat-tendresa, racionalitat-sentimentalisme, dominació-submissió, fortalesa-feblesa, etc.

LA DIVERSITAT CULTURAL EN LA CONSTRUCCIÓ DE LES RELACIONS INTERPERSONALS

L'arribada cada vegada més nombrosa a la nostra societat de persones de cultures diferents és una situació relativament nova. Tots els estudis coincideixen, però, a afirmar que aquest augment continuarà sent una realitat a tot Eu-

ropa. La principal diferència entre aquesta immigració i la que va produir-se al llarg del segle XX és que actualment les persones que arriben a Catalunya no procedeixen, almenys majoritàriament, d'altres comunitats espanyoles, si no que ara provenen del Magrib, de l'Àfrica subsahariana, de l'est i centre d'Europa, de l'Amèrica del Sud i de l'Àsia, amb el que això comporta de nous i diferents components culturals i religiosos.¹¹ Aquesta nova situació està generant dins de la societat un ventall d'actituds que poden anar des del racisme més provocador fins al proteccionisme més absorbent, des de la desconeixença o ignorància de l'altre fins a seguir els estereotips més marcats i assimilats.

La interculturalitat es basa en el fet que és possible la coexistència d'esquemes culturals diversos a partir del diàleg i de les interrelacions entre els diferents grups. Des d'aquesta perspectiva, ens plantegem els interrogants següents: com ens podem comunicar amb els alumnes nou vinguts?; com podem establir ponts de diàleg si no parlem el mateix idioma?; com podem superar els estereotips establerts socialment?; com podem crear un clima escolar que afavoreixi la convivència?; com, en definitiva, podem fomentar des d'aquesta diversitat cultural unes relacions interpersonals que siguin font d'aprenentatge?

Una escola que vulgui donar resposta a aquests interrogants ha d'entendre que està davant d'una nova manera de concebre les relacions que s'estableixen tant dins com fora de l'aula i, per tant, ha de repensar la cultura escolar a partir d'aquest context intercultural.¹² Les propostes per promoure aquests canvis poden realitzar-se a partir de la reflexió sobre la manera com s'organitzen els espais —espais compartits, racons de treball o de joc, etc.—; sobre com podem fer propostes d'agrupaments flexibles, o treballar amb més suports dins de les aules —comunitats d'aprenentatge—, o com podem portar a terme propostes de treball cooperatiu. Igualment, aquests canvis poden incloure també altres accions com l'elaboració d'un pla d'acollida, la creació de les aules d'acollida, o incorporar la figura del mediador cultural. En aquest procés de canvi que l'escola ha de fer per aconseguir que la diversitat sigui enriquiment, un factor decisiu i indispensable és la col·laboració, la participació i la implicació de tota la comunitat educativa. Sense un claustre que vetlli per fer de qualsevol petit moment quotidià un temps educatiu ric per treballar la tolerància i el respecte davant la diferència; sense uns pares i mares implicats que treballin conjuntament en un projecte d'escola que no intenti homogeneïtzar, sinó que actui a partir de l'es-

11. M. SABARIEGO, *La educación intercultural ante los retos del siglo XXI*, Bilbao, Desclée de Brouwer, 2002.

12. M. J. MONTÓN SALES, *La integració de l'alumnat immigrant al centre escolar*, Barcelona, Graó, 2003.

colta i del diàleg, és molt difícil que en aquest context intercultural l'establiment de relacions interpersonals generin aprenentatge.

És evident, però, que aquest nou context multicultural obre la porta a situacions de conflicte: racisme, enfrontaments, etc. Tanmateix, l'escola, que ha generat el canvi intern, viurà els conflictes com una oportunitat d'establir noves maneres de diàleg, noves maneres de generar construcció social i individual a partir de la no-violència i de la no-agressivitat, facilitant un canvi, un progrés, i per tant, una transformació social.¹³ L'escola, doncs, estarà preparada per afrontar aquesta nova situació i treballar-la, i facilitarà la gestió del conflicte, veient-lo com una possibilitat de creixement, de maduració i, en definitiva, d'aprenentatge social.¹⁴

Per tant, en aquest context intercultural l'escola ha de repensar, crear i generar nous espais i noves propostes per desenvolupar en els alumnes les capacitats, les competències i les actituds necessàries perquè les relacions interpersonals esdevinguin un procés de construcció i creixement individual a partir del diàleg amb les altres cultures.

APRENTATGE EMOCIONAL I SOCIALITZACIÓ

Com a conclusió del que hem exposat en els apartats anteriors, voldríem destacar els elements més essencials o fonamentals que, al nostre entendre, ha de tenir en consideració tot aprenentatge generat a partir de qualsevol vivència o esdeveniment dels que es produeixen en el dia a dia en l'escenari escolar i que tingui com a objecte de coneixement la construcció de les relacions interpersonals.

En primer lloc, cal insistir en la necessitat de planificació i programació, que, com tot aprenentatge formal, ha de deixar constància dels objectius que es pretenen assolir i ha d'incloure el disseny de les situacions i activitats d'aprenentatge que han de permetre la implicació i la participació de l'alumnat. Els nois i noies, en fer ús de totes les seves capacitats, suposadament adquiriran els objectius prèviament definits.

D'altra banda, tan important com la planificació dels coneixements, les competències, les actituds i els valors que l'aprenentatge es proposa aconseguir, serà la metodologia amb què es porti a terme. És evident que, per a un aprenentatge d'aquestes característiques, caldrà descartar, amb total contundència,

13. P. ORTEGA, R. MINGUEZ, R i P. SAURA, *Conflicto en las aulas*, Barcelona, Ariel, 2003.

14. J. A. SAN MARTÍN, *La mediación escolar: Un camino nuevo para la gestión del conflicto escolar*, Madrid, CSS, 2003.

un enfocament metodològic basat en la transmissió de coneixements, models pre-establerts o pautes de comportament que estableixin càtedra d'una manera determinada de viure i conviure. Per aprendre a establir relacions positives d'intercanvi, cooperació, solidaritat, així com per aprendre a resoldre conflictes des de la tolerància i el respecte mutu, serà imprescindible utilitzar una metodologia basada en l'intercanvi de diferents maneres de pensar i comunicar-se; una metodologia que afavoreixi l'exteriorització i l'expressió d'emocions i sentiments presents en cada situació; una metodologia que faciliti el diàleg, la curiositat i l'interès per totes les identitats i diferències presents en un col·lectiu per tal de buscar les diverses formes d'articular-les en actuar, definir acords, prendre decisions o proposar solucions variades a les situacions conflictives que es presenten.¹⁵ Només si prenem consciència de les diferències entre nosaltres per raó d'identitat personal, gènere i cultura, podrem superar els límits que ens imposen els prejudicis o els estereotips establerts i enriquir-nos amb els valors que cada identitat aporta en un col·lectiu dialogant, obert i plural.

Les situacions i les activitats d'aprenentatge proposades hauran de potenciar en tot moment el pensament autònom de cada alumne, expressat a través dels diferents sistemes de simbolització i comunicació de què es disposa (lenguatge oral, escrit, dibuix, dramatització, expressió artística), atès que cadascun fa possible la comunicació dels diversos aspectes cognitius i emocionals implicats en tota relació interpersonal. El pensament autònom esdevé imprescindible per adoptar actituds dialogants que permetin establir ponts de continuïtat i interacció entre les identitats personals i les identitats socials.

Retornant a l'inici d'aquest article, finalitzarem afirmant que serà l'aprenentatge en la construcció de les relacions interpersonals allò que facilitarà la possibilitat de millorar la complexa i rica relació entre individu, societat i cultura, ajudant-se mútuament, expandint-se mútuament, regulant-se mútuament i controlant-se mútuament.

Les paraules de Marcella Dondoli ens dibuixen la complexitat d'aquest camí que hem de seguir per construir, entre tots plegats, la identitat personal i la col·lectiva: «La identitat s'assembla a una teranyina, està feta de molts fils que s'entrellacen l'un amb l'altre: els uns parteixen de l'individu i van cap al món exterior, els altres arriben a l'individu des de les persones o coses que l'envolten».¹⁶

15. M. MORENO, G. SASTRE, D. BUSQUETS, A. LEAL i M. J. de MIGUEL, «Hablemos de sentimientos: Nuestros problemas y conflictos», a *El conocimiento del medio: La transversalidad desde la coeducación*, Madrid, Instituto de la Mujer, Ministerio de Educación y Ciencia, 1994.

16. M. DONDOLI, «La identitat, un camí per construir», *Guix d'Infantil*, núm. 3 (setembre-octubre 2001).